

د ر ا ز م ا ن د:

آنچه که بیش از همه در منش شهید دکتر شقافی مشهود بود، تاکیدهای جدی وی به تساهل در میان خود فلسطینیان و استواری و آشتی ناپذیر در برابر دشمن صهیونیستی بود. او برای تحقق این وحدت در میان تمام نهضت‌های ملی، قومی و اسلامی اولویت خاص قائل بود. محمدعلی سبحانی در این گفتگو بر ویژگی‌های جنبشی که شهید شقافی بنیان نهاد، از این به بعد و مرکزیت و محور قرار دادن فلسطین و پرهیز از پرداختن به مسائل حاشیه‌ای در میان تمام حرکتهای اسلامی که شهید بیش از همه بر آن اصرار می‌ورزید، متمرکز شده و نقطه نظرات خود را چنین بیان می‌کند که در ادامه می‌خوانید.

گفتگوی شاهد یاران با محمدعلی سبحانی
کارشناس امور خاورمیانه و سفیر سابق ایران در اردن و لبنان

او معتقد بود، همه مسلمانان باید برای آزادی فلسطین تلاش کنند...

افکار و اندیشه‌های امام خمینی می‌دانستند، کردند باعث انتفاضه ای شد که به نظرم مبنای اساسی در فلسطین جدید شد.

با توجه به شناختی که از اوضاع منطقه و جنبش‌های سیاسی فلسطینی دارید، قبول می‌کنید جنبش جهاد اسلامی یک حرکت نوپا و واکنشی به جنبش‌های اسلامی سنتی و لایبک است؟ من موافق این گونه تجزیه و تحلیل در رابطه با جنبش جهاد اسلامی و سایر جنبش‌های دیگر نیستم، من معتقد نیستم که جنبش اسلامی در مقابل احیاناً اسلام گرایان ارتجاعی واپس گرا و یا سلفی تشکیل شده باشد. حتی موافق نیستم که جنبش جهاد اسلامی و جنبش فکری که در میان جوانان فلسطینی به وجود آمده مبنی بر این که با انگیزه‌های اسلامی هم می‌شود مبارزه کرد، لزوماً در مقابل ملی‌گرایی عرب باید درست شده باشد. این یک ضمیر آگاهی است که در دل جوان‌های فلسطینی مخصوصاً جوان‌های مؤمن و متدین به وجود آمد که راه صحیح مبارزه استفاده از همه ابزارهایی است که بتواند اعتقاد به آن را ترویج کند. بهتر است این طور بگوییم که اگر جنبش جهاد اسلامی و به طور کلی تر جنبش اسلام گرای فلسطینی که بعدها پس از جنبش جهاد اسلامی، جنبش حماس هم به نوعی با تفاوت‌های خاص خودش از دل اخوان المسلمین ظهور کرد و در واقع امروز توانست در اکثریت صحنه‌ها در فلسطین قدرت، توان و ظرفیت خودش را نشان دهد، بر اساس نیازی بود که جوانان فلسطینی احساس کردند و طبیعتاً بین جنبش اسلام گرای فلسطینی با جنبش ملی‌گرایی فلسطینی تفاوت‌هایی وجود دارد. ویژگی‌های جنبش جهاد اسلامی در مقایسه با سایر جنبش‌ها چه بود؟

فکر می‌کنم اگر نگاهی به شکل‌گیری جنبش جهاد اسلامی و به طور کلی جنبش جوانان اسلام گرای فلسطینی بیاندازیم، چند خصوصیت در آن می‌بینیم؛ اولاً با نشریاتی که این جنبش فلسطینی از عصر مختار الاسلامین گرفته تا آن نشریاتی که از آمریکا، اروپا، لبنان و دمشق تحت عناوین مختلفی منتشر شده، به نوعی حمایت جدی از انقلاب اسلامی را ترویج کرد و الهام‌پذیری، الهام‌طلبی و الهام‌گیری از اندیشه امام خمینی و انقلاب اسلامی را سرمشق خودش قرار داد، تبدیل به یک جنبش بیداری در بین جوانان و مردم فلسطین شد و آن یک زمینه‌سازی برای حرکت‌های جدی و سازماندهی شده داشت. از ویژگی‌های

یادمانی و اصول اسلامی باید توسط آن‌ها رعایت شود. از طرف دیگر قوم‌گرایی عرب یک نهضت غیر دینی، مذهبی و لایبک است؛ این نیروهای مذهبی حتی با عبدالناصر که رهبر مبارزات ضد صهیونیستی هم بود، بعضاً اختلاف و درگیری داشتند. از میان این نیروهای اسلامی کسانی پیدا شدند که به فرمولی می‌اندیشیدند که در آن نه مبارزات ضد اسرائیلی فراموش شود و نه بی‌توجهی به مبانی دینی و مذهبی اتفاق افتد. به نظر من این گروه، سمبل این تفکر و نگاه بودند. جالب است توجه کنیم که آن‌ها به عنوان یک جنبش دانشجویی یا به عرصه گذاشتند و کار، فعالیت و آرزوهای خودشان را ادامه دادند تا جایی که انقلاب اسلامی به پیروزی رسید. امام با تفکرش نشان داد که با یک حرکت مذهبی هم می‌شود به مبارزه با استبداد و استبداد پرداخت و به پیروزی هم رسید. این الگو امید بی‌ظنری را در دل جوانان فلسطینی به وجود آورد و سازماندهی ملی و تشکیلاتی به مرور به دغدغه اصلی آنان تبدیل شد تا جایی که فردی مانند فتحی شقافی توانست یک گروه تأثیر گذار به نام جهاد اسلامی به وجود آورد. در واقع شخصیت، تأثیر گذاری و کیفیتی بودن آن، نقطه عطفی شد که علاوه بر ظرفیت‌های قومی و ملی که در مبارزه ضد صهیونیستی شرکت داشت موج عظیمی از جوانان اسلام گرا به یک سازمان دهی جدی برای مبارزه ضد صهیونیستی دعوت شدند و این حضور بسیار مبارکی بود و این قدر مؤثر بود که انتفاضه اول در سال ۱۹۸۷ تحت تأثیر چنین حرکتی به وجود آمد و تلاشی که صهیونیست‌ها برای از بین بردن این حرکت، که عمق آن را

شهر شهید فتحی شقافی

این یک ضمیر آگاهی است که در دل جوان‌های فلسطینی مخصوصاً جوان‌های مؤمن و متدین به وجود آمد که راه صحیح مبارزه، استفاده از همه ابزارهایی است که بتواند اعتقاد به آن را ترویج کند.

هیچ شکی نیست که دکتر فتحی شقافی از چهره‌های برجسته و ارزش گذار مبارزات فلسطین علیه رژیم اشغالگر به حساب می‌آید. اگر بخواهیم نام ده نفر از مهم‌ترین شخصیت‌هایی که در بین فلسطینی‌ها از ابتدای مبارزه مطرح بوده‌اند را ذکر کنیم، حتماً نام یکی از آن‌ها شهید فتحی شقافی خواهد بود. لطفاً از این باب صحبت را شروع کنید.

او در همان سنین کودکی و نوجوانی در غزه، زادگاه خود، مبارزه را شروع کرد. دهه شصت، دوران نوجوانی و جوانی او، زمانی بود که جمال عبدالناصر در مصر به عنوان یک رهبر عربی مبارز و وظیفه خود را در مقابله با رژیم صهیونیستی و حمایت از حقوق مردم فلسطین قرار داد و موج مردم و جوانان عرب رادر حمایت از آنان بسیج کرد. طبیعتاً آن زمان جنبش ناسیونالیستی و در کنار آن جنبش قوم‌گرای عرب حرف اول و آخر را می‌زد و در این ایام هم تمام مبارزان فلسطین در این چارچوب حرکت می‌کردند. آن طور که می‌توان از زندگی دکتر شقافی فهمید؛ ایشان از طرفی گرایش زیادی به مبارزات ضد فلسطینی و رهبران قومی و ناسیونالیستی آن و از سوی دیگر هم یک جوان متدین و مسلمان است که گرایش به مسجد و گروه‌های اسلامی که در آن زمان شاخص‌ترین آنها اخوان المسلمین بود، دارد. در واقع این قضیه، او را با یک شرایط متضاد مواجه می‌کند. او شخصیت پیچیده‌ای داشت که به نظر می‌رسد از این تضاد دهه شصت شکل می‌گیرد. وقتی او وارد دانشگاهی در مصر برای تحصیل در رشته پزشکی می‌شود، در آن جا شرایط مناسب‌تری را ملاحظه می‌کند و از همان زمان است که به عنوان رهبر یک جنبش دانشجویی کار خود را آغاز می‌کند. از ویژگی‌های او این است که مسلمانان کاملاً معتقد، در عین حال فردی است که مسأله فلسطین را به عنوان یک مسأله مرکزی و اساسی برای امت اسلامی ارزیابی می‌کند و برای مبارزه با آن به سازماندهی جوانان در فلسطین می‌پردازد. با شناختی که شما از نهضت‌های آزادی بخش ملی و اسلامی دارید، بفرمایید تفاوت جنبش جهاد اسلامی با سایر جنبش‌های اسلامی سنتی یا ملی منطقه‌ای در چه بود؟

این موضوع مهم و اساسی در ارزیابی و تحلیل نهضت‌های فلسطینی است. در دوره‌ای که ناسیونالیسم و قوم‌گرایی عرب حرف اول و آخر رادر مبارزه می‌زد، نیروهای مسلمان، چه در قالب انسان‌های آزاده و چه گروه‌های متدین اسلامی با یک شرایط بسیار پیچیده‌ای مواجه بودند؛ از طرفی اعتقاد داشتند تدین،

فلسطینی‌ها حمایت کنند، در واقع در آن زمان پایه گذار یک جنبش مردمی جهانی بود و معنایش این است که مردم فلسطین به تنهایی نمی‌توانند فلسطین را آزاد کنند چون صهیونیست‌ها فقط آن تعداد نیستند، بلکه صهیونیسم جهانی یک جنبش جهانی است، که بسیار خطرناک است و از طرف بسیاری از قدرتهای بزرگ هم حمایت می‌شود. خودش هم یک جنبش انترناسیونالیستی و جهانی است که ریشه دوانده و جایگاه خودش را در اشغال سرزمین فلسطین تثبیت کرده است و امکان ندارد مردم فلسطین بدون حمایت جهانی و بین‌المللی پیروز شوند. این نگاه فتحی شقافی و حزب الله لبنان بود که باید همه مسلمانان از مردم فلسطین حمایت کنند و گرنه امکان پیروزی برای مردم مسلمان و فلسطینی‌ها وجود ندارد. در حزب الله لبنان همین نگاه که باید از فلسطین دفاع شود و

به صهیونیسم هم به عنوان یک صهیونیسم جهانی نگاه شود هم وجود دارد. هر دو توانستند یک موجی از بیداری را در جوامع لبنانی، فلسطینی و اسلامی به وجود آورند که اولاً هدف‌های صهیونیست‌ها چیست؟ دوماً راه مبارزه چیست؟ که در واقع هر دوی این‌ها می‌تواند به عنوان دو فرزند انقلاب اسلامی و اندیشه امام ارزیابی شود و بالاخره این تفکر را ایجاد کردند که مبارزه با صهیونیست‌ها راهی جز این ندارد که مردم خاورمیانه بیدار شوند و برای تحقق هدف‌های خودشان به یک سازمان دهی جدی در حوزه‌های مختلف دست بزنند. کاری که آقای فتحی شقافی و همه رهبران حزب الله لبنان کردند. امروزه هم خوشبختانه ثمرات بی نظیری را بر جای گذاشته که توانسته مانع پیشرفت صهیونیست‌ها شود. صهیونیست‌ها در دهه ۷۰ به نبل و فرات می‌اندیشیدند، به هیچ وجه به دنبال مانند در مرزهای فلسطین نبودند. اما همین روزها می‌بینیم که آن‌ها به دنبال این هستند که چگونه مرزهایی که در سال ۱۹۴۸ اشغال کردند را حفظ کنند و آمادگی مذاکره با فلسطینی‌ها را پیدا کردند. همه این مسائل تحت تأثیر جنبش اسلامی و ملی فلسطینی در کنار هم و حاصل وحدت فلسطینی‌هاست که بنده همه این‌ها را فرزند معنوی امام خمینی می‌دانم.

به عنوان آخرین سوال بفرمایید که اقدام رژیم صهیونیستی به ترور این شخصیت‌ها آیا می‌تواند نقطه انقلاب و نهضت مبارزات

ضد صهیونیستی را خاموش کند؟ البته شهادت امثال شقافی را باید یک ضایعه جبران‌ناپذیر ارزیابی کرد، اما طبیعی است از خون کسانی که در فلسطین به شهادت رسیدند، پیروانی سرب‌خواهند آورد که راه این شهیدان را ادامه خواهند داد. اتفاقاً مرحوم شقافی بعد از شهادتش مورد توجه جوانان فلسطینی و مسلمان قرار گرفت، روش اندیشه و تفکرش بیشتر مورد ارزیابی بررسی و تحلیل قرار گرفت و هم‌زمان شهید شقافی راه او را ادامه دادند. معتقد نیستم که به شهادت آن‌ها چنان اتفاق سختی بیفتد که مبارزه و نهضت اسلامی از بین برود. هم‌زمان شهید شقافی مثل او فکر می‌کنند و در حد و اندازه‌های ایشان چه در داخل فلسطین و چه در خارج از آن، در کنار او مبارزه کردند به‌رحال این مبارزه را ادامه خواهند داد. معروف است که خون شهیدان هر زمانی می‌تواند روزه‌های جاری و روانی را برای تحقق هدف‌های شهیدا به وجود بیاورد.

نهضت‌های ملی، قومی و نهضت‌های اسلامی باید بدانند که اولویت اول امروز وحدت و مبارزه با دشمن است. جالب است که یاد آوری کنم که امروز جوانان فلسطینی نیاز به بهره‌گیری از تفکر و نقطه نظرات شهید شقافی که به نوعی تساهل در بین فلسطینی‌ها را دائماً تکیه می‌کرد، دارند. امروز نیاز اول فلسطینی‌ها تساهل در بین خودشان و محکم ایستادن در مقابل دشمنان‌شان و دفاع از ارزش‌های فلسطینی است تا بتوانند به نتیجه برسند. ■

بسیاری از نویسندگان عرب و مسلمان درباره انقلاب اسلامی مقالات و کتاب‌های زیادی نوشتند، اما خصوصیت شهید شقافی که رهبر یک سازمان جهادی و رهبر یک گروه فکری در میان جوانان و دانشجویان فلسطینی بود (این نکته مهمی است که شقافی رهبر یک جنبش دانشجویی فلسطینی عرب در مصر هم بود) به عنوان یک انسان اهل قلم یک تأثیر استثنایی در به وجود آمدن این دریاچه از انقلاب اسلامی فلسطین به جنبش‌های اسلامی در فلسطین و خاورمیانه به حساب می‌آید.

جهت گیری و روند مبارزه جنبش جهاد اسلامی را با حزب الله لبنان چه طور ارزیابی می‌کنید؟
اتفاقاً اگر با یک تقارن زمانی بررسی کنیم، متوجه می‌شویم که شکل‌گیری این دو جنبش از نظر محتوا، مضمون و زمان یا یکدیگر نزدیکی دارد؛ یعنی جنبش حزب الله لبنان هم یک جنبش جوان و تحت تأثیر اندیشه امام است. شکل‌گیری این جنبش در سال ۱۹۸۲ به عنوان یک جنبش ضد صهیونیستی، برای آزاد کردن سرزمین‌های لبنانی و برای حمایت از مبارزه فلسطین بود. در واقع تفاوت جنبش حزب الله لبنان با جنبش‌های دیگر این بود که مبارزه ضد صهیونیستی را صرفاً به عنوان یک حرکت جزئی مخصوص لبنان ارزیابی نکرد، بلکه صهیونیسم را این‌طور تعریف کرد که یک سیستم اشغالگر است که نگاهش کل منطقه، کل

دیگری که جهاد اسلامی و دکتر شقافی توانست در بین جوان فلسطینی ایجاد کند، این بود که سازمان‌ها و تشکل‌های اسلامی و مبارزاتی را ترویج و سازماندهی کرد به این معنا که جنبش جهاد اسلامی صرفاً در مرحله تفکر باقی نماند و به سرعت و شدت خودش را به نهاد‌های مبارزه مسلحانه نزدیک کرد، تا جایی که توانست در کنار جنبش‌های سنتی قوم‌گرا در فلسطین، مثل جنبش فتح که هنوز هم از ابر قدرت‌های مبارزه فلسطین به حساب می‌آید، خودش را مطرح کند تا سازمانی که یک اندیشه و فکری به همراه دارد، در کنار سازماندهی مبارزاتی را هم به وجود آوردند. اگر بخواهیم به دکتر فتحی شقافی، مجموعه‌ای که او سازماندهی کرد و امروز فلسطین هم شاهد آن است، مطالبی که جنبش جهاد اسلامی و رهبر آن دکتر رمضان عبدالله مطرح می‌کند نگاه دیگری کنیم، ترویج نوعی از تساهل در

میان فلسطینیان را در تفکر و شخصیت فکری آقای شقافی ملاحظه می‌کنیم که یک اولویت بسیار مهم او، که هیچ کس دیگری در میان فلسطینیان به وجود نیاورد، چیزی که امروز فلسطینی‌ها از آن رنج می‌برند. من معتقدم باید یک بازخوانی در اندیشه فتحی شقافی در بین جوانان امروز فلسطینی صورت بگیرد تا آن‌ها متوجه شوند که او واقعاً معتقد بود که آن‌ها به هیچ وجه نباید با هم درگیر شوند. این ترویج تساهل در بین آنان از ویژگی‌های خاص شهید شقافی بود که امروز جهاد اسلامی هم ترویج این تفکر را می‌کند. من خوشحال هستم که دکتر رمضان عبدالله تمام تلاش خودش را به کار می‌برد تا درگیری‌ها و اختلافات بین فلسطینی‌ها را کاهش دهد.

از ویژگی‌های دیگری که جنبش جهاد اسلامی و شخص دکتر فتحی شقافی و شاید از تفاوت‌های او با سایر حرکت‌های اسلامی که احیاناً گرایش‌های سنی هم داشت، آن بود که از پرداختن به مسائل حاشیه‌ای دست برداریم و مرکزیت مبارزه را صرفاً فلسطین قرار دهیم، حتی معتقد بود اگر چندین دولت‌های مسلمان هم موافق نیستم، مبارزه‌ای با آن‌ها صورت ندهیم، اشتباهی که گروه‌هایی مانند القاعده، تکفیر و الهجره و جنبش‌های مختلف که در دنیای اسلام هست که نمی‌خواهم خیلی جزئی‌شو، کردند و مسأله مرکزی دنیای اسلام که بحث وجود این غده سرطانی در منطقه بوده و هست که تا این اشغال وجود دارد. شخصیت و هویت مسلمانان به چالش کشیده می‌شود و باید همه روی نتیجه بخشی مبارزات ضد صهیونیستی متمرکز شوند. این اشتباه را بسیاری مرتکب شدند اما جنبش جهاد اسلامی و تفکر دکتر فتحی شقافی به شدت دنبال این بود که این انحراف در جنبش‌های مبارزه به وجود نیاید. از دیگر ویژگی‌های دکتر شقافی رابطه عمیق و عاطفی بود که با حضرت امام برقرار کرده بود. او می‌گفت که تنها در سایه تفکر و اندیشه امام است که مبارزات ضد صهیونیستی می‌تواند به نتیجه برسد و دائماً در مقالات، توصیه‌ها و سازمان‌های فکری و تشکیلاتی که به وجود آورده بود، در این جهت حرکت می‌کرد که یک رابطه معنوی و محکمی را بین امام و انقلاب اسلامی با نهضت اسلامی فلسطین به وجود بیاورد و آن را محکم حفظ کند.

شما در آغاز صحبتتان اشاره کردید که شهید شقافی دریچه‌ای برای انتقال اندیشه‌های انقلاب اسلامی و دیدگاه‌های امام به کشورهای انقلاب اسلامی بود. از نظر شما این حرکت چه دستاوردهایی را در حال حاضر در صحنه فلسطین و خاورمیانه به همراه داشته است؟

واقعاً معتقدم که یکی از اثرگذارترین افراد برای ایجاد ارتباطی عمیق بین اندیشه امام خمینی و جوانان اسلام‌گرای منطقه خاورمیانه، به ویژه فلسطین، دکتر شقافی بود. او جزو اولین کسانی بود که دائماً در مقالاتش با نوعی اصرار به تجزیه و تحلیل عوامل پیروزی انقلاب اسلامی و تأثیر گذاری در نهضت‌های اسلامی و تحولات خاورمیانه می‌پرداخت. البته غیر از آقای شقافی